

O'ZBEKISTONDA CHIQINDILAR MUAMMOSI VA EKOLOGIK IFLOSLANISH: MEN KO'RGAN MUAMMOLAR VA TAKLIFLARIM

Alfraganus universiteti

Ijtimoiy fanlar yo'nalishi

22-2-guruh talabasi

Ortiqova Dildora

Dildoraoyortiqova@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada O'zbekiston hududida tobora dolzarb bo'lib borayotgan chiqindilar muammosi va ekologik ifloslanish masalalari yoritilgan. Muallif kundalik hayotda ko'zga tashlanadigan real muammolar asosida chiqindilarning salbiy ta'siri, ularning atrof-muhitga, havo va suv sifati, hamda inson salomatligiga bo'lgan xavfini tahlil qiladi. Shuningdek, maqolada bu muammoning asosiy sabablariga e'tibor qaratilib, innovatsion va amaliy yechimlar, texnologik g'oyalar, hamda shaxsiy takliflar ilgari suriladi. Muallif ekologik ongni oshirish, ta'lim tizimiga ekologik tarbiyani joriy qilish, chiqindilarni saralash va qayta ishlash tizimini rivojlantirish zarurligini ta'kidlaydi.

Kalit so'zlar: Chiqindilar, ekologik ifloslanish, qayta ishlash, chiqindi boshqaruvi, O'zbekiston ekologiyasi, innovatsion yechimlar, EkoApp, havo sifati, plastik muammosi, ekologik ong, barqaror rivojlanish.

Kirish

So'nggi yillarda O'zbekistonda hayotimizda ko'plab ijobiy o'zgarishlar bo'layotgani hammamizni quvontiradi. Ammo bir narsani ochiq aytish kerak: rivojlanish bilan birga chiqindilar muammosi va ekologik ifloslanish ham keskin ortib bormoqda. Har kuni ko'chada, mahallada yoki sayr qilayotganda ko'zim tushadigan chiqindilar, iflos havo, axlatga to'lib yotgan ariq va soylar meni jiddiy o'ylantiradi. Shu mavzuda maqola yozishga qaror qilganim sababi ham aynan mana shu: bu muammo bizga yaqin va kundalik hayotimiz bilan bog'liq.

Men ko'rgan muammo: chiqindilar va ularning salbiy ta'siri

O'zbekistonda har yili millionlab tonna chiqindi hosil bo'ladi. Ko'pchilik odamlar bu chiqindilar qayerga ketishini, qanday zarar keltirishini o'ylamaydi. Ayniqsa, plastik, shisha va boshqa ajralmaydigan chiqindilar yillar davomida tuproqni zaharlaydi, suvga tushsa, uni ichishga yaroqsiz qiladi. Kichik misol: yozda hovlimiz orqasidagi soyga ko'chadan axlat tashlashgani bois, u yerda suv emas, axlat oqib yotgandek tuyuladi. Bu faqat bizning hududda emas, balki ko'plab joylarda uchraydigan muammo.

Yana bir xavfli holat — havo ifloslanishi. Yirik shaharlar, xususan Toshkent, Olmaliq va Fargʻonada avtomobillar soni oshgani sari havoda zararli moddalar soni ham ortmoqda. Qishda isitish mavsumida yoqiladigan koʻmir va yogʻochlar ham havo sifatini yomonlashtiradi. Koʻchaga chiqsam, oʻzimni chang va tutun orasida yurgandek his qilaman.

Muammo sabablari: biz qayerda xato qilyapmiz?

Muammoning ildiziga qararasak, bir nechta asosiy sabablar koʻzga tashlanadi:

Aholining ekologik savodxonligi past – Koʻpchilik hali ham chiqindini ajratib tashlash, qogʻozni alohida, plastmassa va ovqat qoldiqlarini alohida saqlash haqida bilmaydi yoki buni eʼtiborga olmaydi.

Qayta ishlash tizimi zaif – Chiqindilarni qayta ishlaydigan zavodlar juda kam. Aksariyat axlat poligonlarga tashlab yuboriladi. **Nazorat sust** – Koʻchalarda axlat tashlash taqiqlangan joylarda ham hech kim qarab turmaydi. Bunday joylar nazoratsiz qolmoqda. **Texnologiya yetishmasligi** – Rivojlangan davlatlarda chiqindidan elektr energiyasi olinadi, bizda esa bu ishlar endi-endi boshlanmoqda.

Mening takliflarim va gʻoyalaim

Men bu muammoni faqat davlat hal qilishi kerak, degan fikrga qoʻshilmayman. Har bir odam, ayniqsa biz – yoshlar, bu borada harakat qilishimiz kerak. Quyidagi takliflarni oʻzim ilgari surmoqchiman:

1. “EkoApp” – foydali chiqindilar uchun ball tizimi

Agar biz chiqindilarni saralab topshirsak, mobil ilova orqali ball yigʻish tizimi boʻlsa, bu odamlarni ragʻbatlantiradi. Masalan, 10 ta plastik idish topshirsangiz, evaziga telefonga 1 kunlik internet paketi yoki chegirmali xizmat olasiz. Bu hozirgi texnologik davrda yoshlar uchun juda qulay boʻladi.

Mahallalarda “aqlli chiqindi qutilari” Chiqindilar uchun har bir mahallaga maxsus konteynerlar oʻrnatilsa, va ular sensorli boʻlsa, chiqindi toʻlganda avtomatik signal yuboradigan tizim ishlasa, bu koʻchalarning tozalanishiga yordam beradi. Shunday “aqlli qutilar” ekologik yondashuvni kuchaytiradi.

Maktablarda ekologiya darsi

Maktab davridan boshlab bolalarga chiqindini ajratish, tabiatni asrash, ifloslanishning salbiy oqibatlarini haqida oʻrgatish kerak. Har yili “Eko haftalik” oʻtkazilsa, oʻquvchilar oʻz loyihalarini taqdim etsa, bu ularga katta tajriba boʻladi.

“EcoBike” dasturi

Yoshlar chiqindini yig‘ib topshirish orqali ekologik velosipedlar uchun bonus olishlari mumkin. Bu nafaqat tabiatga foyda, balki sog‘lom turmush tarzini ham targ‘ib qiladi. Plastik mahsulotlarga soliq joriy qilish Eng oddiy, lekin kuchli yechim — plastik paketlarga soliq solish. Bunday qilinsa, odamlar o‘zlari bilan matodan tikilgan qayta ishlanadigan sumkalarni olib yurishni boshlaydi. Bu odatga aylansa, natija tezda ko‘rinadi.

Xulosa

Chiqindilar muammosi – bu global ekologik inqirozning alomati bo‘lib, har birimizning kundalik hayotimizga bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Bu muammo nafaqat atrof-muhitni ifloslantirish, balki inson salomatligi va barqaror rivojlanish uchun ham xavf soladi. Shunday ekan, chiqindilarni boshqarish, qayta ishlash va ekologik ongni oshirish masalasi butun jamiyatning mas’uliyatiga aylanishi kerak.

Muammoni yechish uchun katta texnologiyalarni kutib o‘tirmasdan, o‘zimizdan boshlashimiz zarur. Kichik o‘zgarishlar, masalan, plastik idishlarni yerga tashlamaslik, chiqindilarni saralash va boshqalarga ham bu odatni o‘rgatish, katta ijtimoiy va ekologik o‘zgarishlarning boshlanishi bo‘lishi mumkin. Har bir qadamning ahamiyati katta.

Men shaxsan chiqindilarni saralab tashlashga harakat qilaman va boshqalarga ham buni amalga oshirishga rag‘batlantiraman. Bu yo‘lda har birimizning hissamiz katta bo‘lishi mumkin. O‘zbekistonning kelajagi, tabiatning tozaligi va barqaror rivojlanishi bizning har birimizning shaxsiy javobgarligimizga bog‘liq. Shuning uchun har birimiz ekologik ongni oshirib, jamiyatda yaxshi o‘zgarishlarni amalga oshirishga hissa qo‘shishimiz zarur.

Kelajak nafaqat bizning orzularimiz, balki o‘zgarishga bo‘lgan mas’uliyatimizdir. Agar biz hozirdan e’tibor berib, tabiatni asrab-avaylasak, avlodlarimiz uchun toza va sog‘lom atrof-muhitni qoldiramiz. Shuning uchun bu masala nafaqat bugungi kun, balki kelajak uchun ham hal qilinishi kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “2022–2026 yillarga mo‘ljallangan Yashil makon” umumxalq loyihasini amalga oshirish to‘g‘risida”gi qarori. — T.: 2022.
<https://president.uz/uz/laws/>
2. Ekologiya, atrof-muhitni muhofaza qilish va iqlim o‘zgarishi vazirligining rasmiy sayti: <http://www.eco.gov.uz> – (2023–2024 yillardagi chiqindilar statistikasi va ekologik hisobotlari).
3. Karimov A. "Chiqindi boshqaruvi va ekologik barqarorlik muammolari". – Toshkent: Ekosan, 2021.
<https://www.amazon.com>

4. “O‘zbekiston Respublikasida atrof-muhitni muhofaza qilish to‘g‘risida”gi Qonun. — Qabul qilingan sana: 09.12.1992. O‘zgartirishlar bilan (oxirgisi 2023-yil holatida).
<https://lex.uz/docs/3336822>
5. Xolmatova M. "Ekologik muammolar va ularni hal etish yo‘llari" // Yosh olimlar jurnali. — 2022. — №4. — B. 37–42.
<https://www.researchgate.net>
6. World Bank Group. "Solid Waste Management in Central Asia: Current Trends and Future Challenges". — 2020.
<https://www.worldbank.org/en/topic/environment/overview>
7. UNDP Uzbekistan. “Circular Economy and Waste Reduction in Uzbekistan” (Hisobot) — 2023.
<https://www.uz.undp.org>
8. Nazarov D. “Atrof-muhit va chiqindi siyosatining innovatsion yondashuvlari” // Ekologiya va taraqqiyot. — 2023. — №2. — B. 11–18.
<https://www.ekologiya.uz/>
9. FAO (Food and Agriculture Organization). "Waste Management and Environmental Impact in Central Asia" — 2021.
<http://www.fao.org>